

CONSIDERAȚII PRIVIND CERAMICA CULTURII HAMANGIA ÎN LUMINA DESCOPERIRILOR DE LA MEDGIDIA — SATU NOU

PIIU HAȘOTTI

În studierea conținutului culturii materiale a diverselor civilizații, ceramica ocupă de cele mai multe ori principalul loc, întrucît ea este elementul de conținut de cea mai mare importanță din cadrul acestor culturi și studiul ei oferă prețioase indicii de individualizare, de diferențiere, ale unor comunități omenești. În același timp, studiul ceramicii ne poate oferi date privitoare la fazele de evoluție ale unei culturi, succesiunea acestor faze, influențele primite de la alte civilizații (comunități omenești) vecine. Aceste lucruri sînt valabile mai ales pentru epoca neolitică.

Cercetările din așezarea aparținînd culturii Hamangia de la Medgidia — Satu Nou¹, ne-au oferit pe parcursul a trei campanii, o mare cantitate de ceramică, fapt care ne-a determinat să-i acordăm o atenție aparte. Importanța științifică a acestei ceramici este deosebită, întrucît ea se prezintă unitar. Acest aspect unitar al ceramicii este amplificat, întrucît așezarea prezintă un singur strat arheologic cu un nivel de cultură.

Din punct de vedere tehnic și la ceramica din așezarea noastră s-a constatat folosirea sudării „fișilor“², legătura dintre aceste fișii făcîndu-se prin subțierea marginilor fiecăreia dintre ele. Aceste fișii reprezentau părți constitutive ale vasului, adică : fundul, corpul și partea superioară, în care era inclusă și buza ; de asemenea s-a constatat și procedeul reparării vaselor, prin introducerea de fibre vegetale în două găuri situate de-o parte și de alta a crăpăturii vasului.

În ceea ce privește compoziția pastei, ceramica de la Medgidia — Satu Nou, poate fi clasificată în două mari grupe :

¹ P. Hașotti, *Pontica*, 13, 1980, p. 199—215.

² E. Comșa, D. Galbenu, A. Aricescu, *Materiale*, 8, 1962, p. 168 ; D. Berciu, *Cultura Hamangia*, Ed. Acad. Române, 1961, p. 107.

1. *Ceramica de uz comun.* Este de departe cea mai numeroasă. Pasta este uniform arsă, ca degresant conținând cioburi pisate și chiar pietricele. Pereții sînt groși, iar în raport cu aceștia, fundul fiecărui vas este mai gros decît pereții. Vasele de uz comun, datorită compoziției pastei și condițiilor primitive de ardere, dobîndeau în spărtură diferite culori, de la cenușiu și negru, pînă la roșu-cărămiziu (mai ales cînd se proceda la o ardere secundară). Majoritatea acestor vase a fost lustruită în interior pentru a se obține o porozitate mai redusă.

Ceramica de uz comun se împarte în trei subgrupe :

a) *Ceramica decorată cu barbotină.* Este cea mai numeroasă din cadrul acestei grupe. Cele mai multe vase au o formă tronconică (fig. 1/1), cu pereți mai mult sau mai puțin arcuiți, pînă la jumătatea vasului. Buza rotunjită este îngroșată cu 1—1,5 cm. La unele vase de acest tip, mai ales la cele de mici dimensiuni, buza propriu-zisă lipsește, dar zona lustruită și fără barbotină, dă impresia existenței unei buze individualizate (fig. 1/2) Înălțimea vaselor variază de la 18 la 40 cm. În totalitate, ele sînt acoperite cu barbotină organizată în vîrci paralele. Alături de vîrci, ca element de decor, mai avem inciziile aplicate peste barbotina crudă, sub formă de linii în zigzag sau cu o rețea de linii drepte, dispuse în diferite direcții. Această zonă de incizii fine este dispusă imediat deasupra fundului, mai rar și în partea superioară a vasului. Într-un singur caz, barbotina formează un meandru. Zona imediat de sub buză este întotdeauna lustruită, sub aceasta apărînd barbotina organizată. În unele cazuri, peste barbotina crudă, s-a dat cu o „măturică”, obținîndu-se un decor specific.

După cum se știe, barbotina ca element de decor, nu reprezintă un criteriu care să furnizeze prea multe indicii cronologice³.

O altă formă de vas din această categorie, însă mult mai rar întilnită, este cea cu pereți globulari, avînd buza evazată sau dreaptă (Pl. 1/3). De o importanță mai deosebită este un fragment ceramic, care are sub buză un frumos brîu alveolar (pl. 1/4), identic cu unul de la Golovița⁴. Subliniem lipsa totală a proeminențelor. Ceramica grosieră acoperită cu barbotină, atît ca forme cît și ca decor, este prezentată pe tot parcursul culturii Hamangia și în principiu ea nu poate oferi indicii de datare a unei așezări sau a unui complex aparținînd acestei culturi.

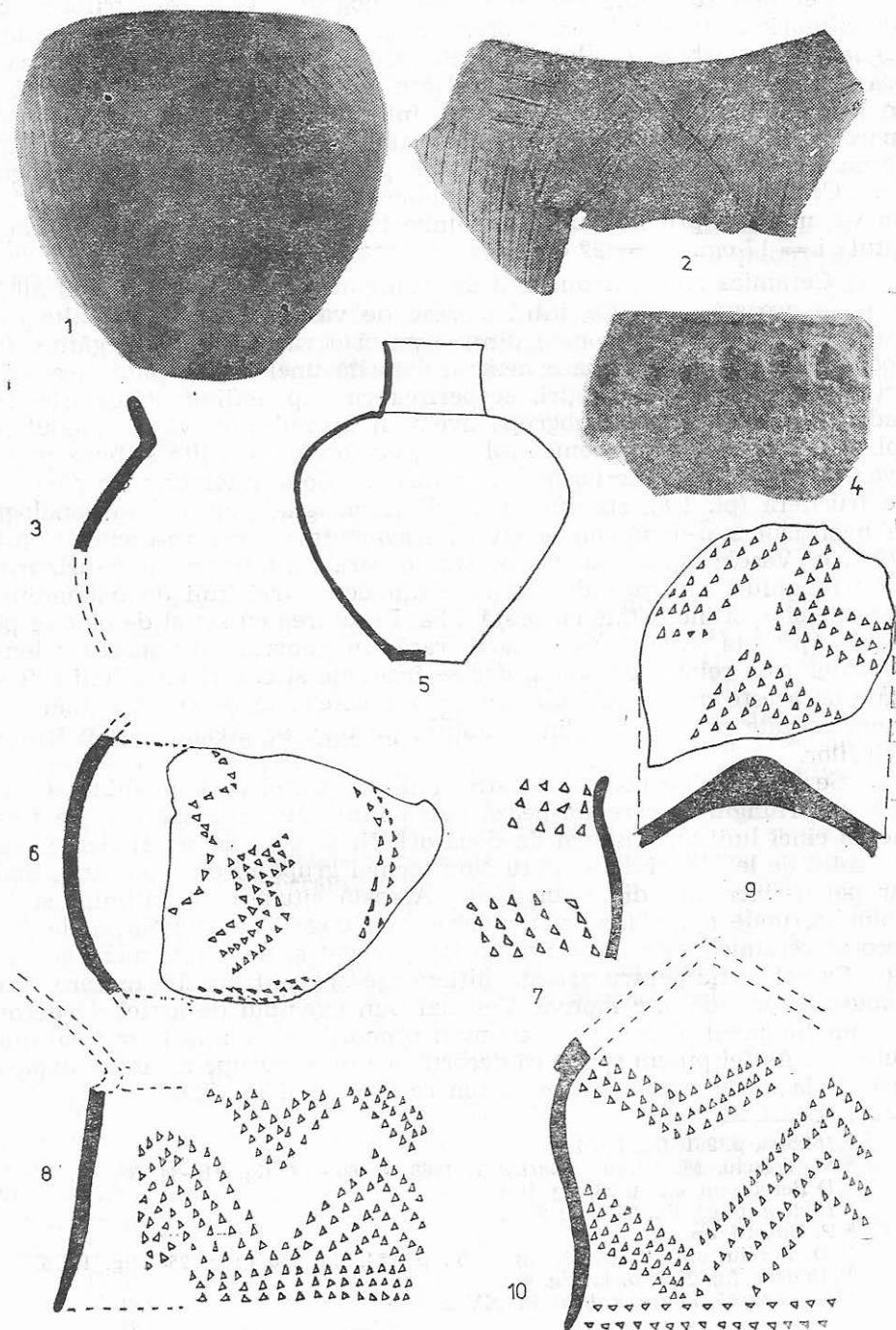
Tot în această categorie ceramică avem două mici fragmente de strecurători și un mic fragment care prezintă o linie din vopsea roșie.

b) *Ceramica grosieră acoperită cu slip lustruit.*

Compoziția pastei acestei subgrupe este în mare aceeași cu cea a ceramicii acoperită cu barbotină. Totuși întilnim o pastă ceva mai elaborată, cu pietricele mai puține. Pereții vaselor sînt puțin mai subțiri. Locul barbotinei este luat de un slip castaniu, lustruit, cu o bună aderență la pastă. De multe ori slipul acoperă vasele atît la exterior cît și în interior.

³ Gh. Lazarovici, *Pontica*, IV, 1971, p. 37.

⁴ D. Berciu, *op. cit.*, p. 247, 248 — fig. 145/3.

Pl. 1/1—3. Ceramică acoperită cu barbotină. 4. Fragment ceramic cu briu alveolar. 5. Vas piriform acoperit cu slip lustruit — I = 72 cm. 6—10. Fragmente ceramice din subgrupa 1c. (Medgidia-Satu Nou).

Cel mai răspândit vas al acestei subgrupe, este cel piriform, cu gît cilindric și fund mic, care prezintă în partea inferioară o umflătură („gușă“). De la baza gîtului se prind pereții foarte arcuiți, care în partea lor inferioară devin oblici. Gîtul are pereții drepți, sau puțin arcuiți în forma unui „S“ întors. Buza este întotdeauna evazată (pl. 1/5). Remarcăm faptul că și la Golovița acest tip de vas este foarte răspândit⁵, forma respectivă amintind și de unele pahare de la Limanu⁶, Mangalia⁷, Cernavoda⁸. În cadrul acestei subgrupe remarcăm în mod deosebit un vas mare de provizii cu dimensiunile $I = 72$ cm. ; D max. = 54 cm. ; gîtul : $i = 17$ cm. ; $d = 22$ cm.⁹

c) Ceramica cu decor din linii de triunghiuri încrustate cu pastă albă.

În această subgrupă intră o serie de vase, care pe lângă alte caracteristici, sînt confecționate dintr-o pastă ceva mai bine pregătită. În spărtură vasele au o culoare neagră, datorită unei arderi puternice. Pereții vaselor sînt mai subțiri, acoperirea cu slip nefiind obligatorie. În cadrul formelor acestei subgrupe avem în primul rînd vasele globulare (pl. 1/6), sau ușor bitronconice (pl. 1/7), cu forme rotunjite și buza puțin evazată. Pe lângă aceste forme mai remarcăm două fragmente de picioare de fructieră (pl. 1/8), specifice culturii Hamangia¹⁰, și cu bune analogii în neoliticul sub-dunărean și cîteva fragmente de capace-căciulă¹¹ (pl. 1/9, 10). Vasele acestei subgrupe sînt decorate cu benzi, unghiuri, mai rar triunghiuri sau meandre formate din două, trei linii de triunghiuri excizate și apoi încrustate cu pastă albă. Decorarea cu astfel de motive pe toată suprafața vasului este foarte rară. În general, dispunerea triunghiurilor este relativ ordonată, dar se întilnesc și cazuri cînd liniile formate de aceste triunghiuri nu sînt drepte. Cîteodată pentru a fi mai ordonat așezate se tragea o linie subțire, pe care se așezau bazele triunghiurilor.

Se întilnesc de obicei două-trei linii din astfel de triunghiuri. Grupele de triunghiuri care formează patru linii sînt rare, iar cele ce formează cinci linii apar numai de două ori. Ni se pare caracteristic pentru ceramica de la Medgidia — Satu Nou tocmai grupajul din două-trei, mai rar patru-cinci linii din triunghiuri. Această situație o întilnim și la Golovița, unde apare însă și un decor mai bogat. La Ceamurlia de Jos decorul ceramicii este mult mai variat și bogat și de o mai mare acuratețe. Caracteristic pentru această ultimă așezare sînt benzile în care sînt dispuse o serie de alte motive. Cel mai bun exemplu de astfel de decor este un fragment de la un vas de mari proporții ce se află la muzeul din Tulcea¹². Astfel putem spune că decorul acestei subgrupe ceramice evoluează de la forme simple la forme din ce în ce mai complexe.

⁵ *Ibidem*, p. 261, fig. 156/1.

⁶ V. Volschi, M. Irimia, *Pontice* 1, 1968, p. 66—70, fig. 31—34, 38, 40.

⁷ D. Berciu, *op. cit.*, p. 28, fig. 18/1.

⁸ *Ibidem*, p. 69, fig. 26/1, 3 ; 27/3.

⁹ P. Hașotti, *op. cit.*

¹⁰ D. Berciu, *op. cit.*, p. 69, fig. 27/5 ; p. 254, fig. 150/4 ; p. 255, fig. 151/5.

¹¹ *Ibidem*, fig. 27/2, p. 12, fig. 4/4.

¹² E. Lăzurcă, *Peuce*, 8, 1980, Pl. XV/2.

O altă observație ar fi că numărul de linii formate din triunghiuri incrustat cu pastă albă, este în general direct proporțional cu mărimea vasului. Triunghiurile sînt neregulate, drepte, isoscele sau echilaterale. De multe ori ele s-au obținut printr-o excizie neglijentă și uneori în cadrul aceleiași benzi de triunghiuri avem acest element decorativ de diferite forme, mărimi și orientări.

Triunghiul, elementul decorativ atît de folosit în cadrul culturii Hamangia, capătă la vasele acestei categorii, întreaga sa putere de expresie.

Remarcăm în privința formelor și a decorului ceramicii de la Medgidia — Satu Nou, că cele mai bune analogii le avem la Golovița¹³, și la Cernavodă¹⁴, unde este documentată și o fază veche a culturii Hamangia.

2. Ceramica fină

Această grupă ceramică este elementul principal care ne oferă cele mai multe date de analiză și datare a așezărilor culturii Hamangia, căci formele și decorul din cadrul ceramicii fine aparținînd acestei culturi variază sensibil de la o fază la alta.

Sîntem nevoiți la o determinare a fazelor culturii Hamangia, mai ales pe baza ceramicii fine, întrucît nu avem așezări cu nivele arheologice care să documenteze două sau mai multe faze de dezvoltare (evoluție) a culturii. În cadrul aceluiași strat arheologic avem cel mult două nivele la Golovița¹⁵ sau trei nivele la Ceamurlia de Jos¹⁶, care formează un „strat unitar“, dar materialul arheologic este publicat fără a se specifica nivelul respectiv. Nici la Cernavoda, unde sînt sigur mai multe nivele ale acestei culturi, nu avem observații stratigrafice clare.

În studiul de față am încercat o analiză a formelor și decorului ceramicii fine de la Medgidia — Satu Nou, în paralel cu compararea formelor și decorului ceramicii fine de la Golovița și Ceamurlia de Jos. Am abordat ceramica fină numai din aceste trei locuri, întrucît la Mangalia și Limanu, condițiile descoperirii sînt foarte neclare, la Techirghiol sînt două faze, iar materialul puțin și amestecat, iar în necropola de la Cernavoda sînt, după opinia noastră, trei faze ale culturii Hamangia. În plus, se pare că în necropole (Mangalia, Limanu, Cernavoda), este o ceramică puțin deosebită, în aceste locuri apărînd mai ales vase din ceramică fină și de mici dimensiuni.

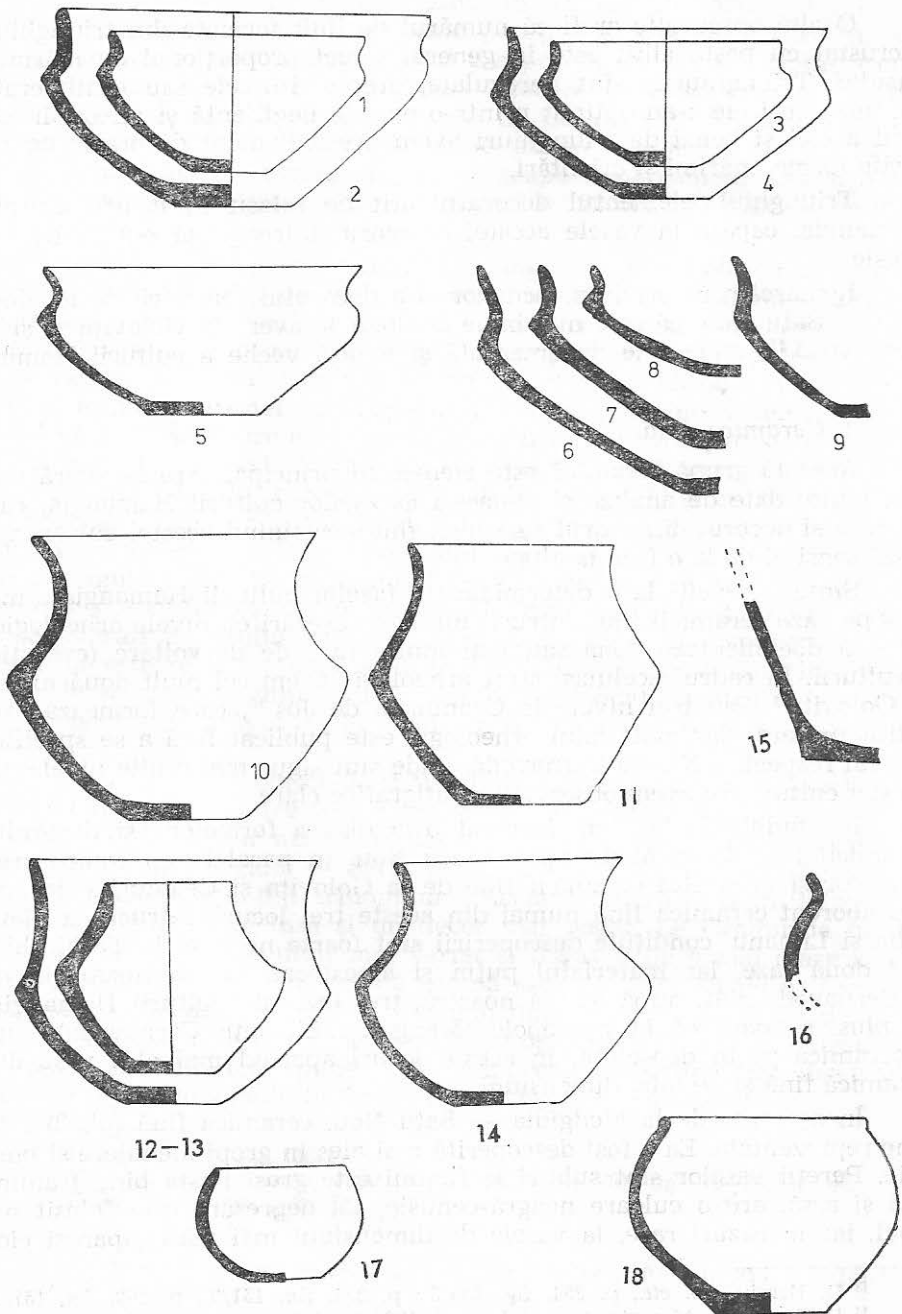
În așezarea de la Medgidia — Satu Nou, ceramica fină (pl. 2) este bine reprezentată. Ea a fost descoperită mai ales în gropi menajere și bordeie. Pereții vaselor sînt subțiri și fundul este gros. Pasta bine frămîntată și arsă, are o culoare neagră-cenușie. Ca degresant este folosit nisipul, iar în cazuri rare, la vasele de dimensiuni mai mari, apar și cio-

¹³ D. Berciu, *op. cit.*, p. 254, fig. 150/3 ; p. 255, fig. 151/3 ; p. 262, fig. 157/1.

¹⁴ D. Berciu, S. Morintz, *Materiale*, 5, p. 102, fig. 4/2.

¹⁵ D. Berciu, *op. cit.*, p. 233—236.

¹⁶ *Ibidem*, p. 122—137.

Pl. 2. Ceramică fină de la Medgidia-Satu Nou

buri mărunț pisate. Fără nici o excepție, vasele sînt acoperite la exterior cu un slip negru, mai rar castaniu, lustruit. În cazul în care considerăm slipul element de decor, putem spune că ornamentația este cvasiprezentă la vasele acestei categorii. Asupra tehnicii de lucru, observăm ca și la ceramica de uz comun, obiceiul sudării părților componente ale vasului.

Cea mai răspîdită formă a ceramicii fine este strachina (pl. 2/1—8), care reprezintă 55% din totalul acestei grupe ceramice. Variabilitatea dimensiunilor străchinilor, este foarte redusă, înălțimea lor nedeșăind în general 13 cm. Această siluetă joasă, care ar putea da o oarecare rigiditate vaselor, are o eleganță aparte, conferită de proporționalitatea părților componente. Buza de cele mai multe ori evazată, mai rar dreaptă, este subțiată la capăt. Ea este urmată în jos de un umăr scurt, drept și oblic spre exterior, de care se prind pereții foarte înclinați și ușor arcuiți ai vasului, care fac ca fundul să aibă un diametru de maximum 10 cm.

Străchinile de la Medgidia — Satu Nou (pl. 2/1—8) și unele de la Golovița¹⁷ (pl. 3/1—9) au umărul mai profilat, mai drept față de cele de la Ceamurlia de Jos (pl. 5/1—10), care au forme mai rotunjite¹⁸. În plus la Ceamurlia de Jos, unele străchini au fundul bine individualizat (pl. 4/13, 17, 18 ; pl. 5/2, 8—10) înalt în forma unui inel¹⁹. Această particularitate, apare rar la Golovița (pl. 4/3, 5, 6 ; pl. 3/6) și deloc la Medgidia — Satu Nou.

Forma bitronconică, cunoscută atît de bine în cadrul culturii Hamagia și care ni se pare mai bine reprezentată la Golovița decît la Ceamurlia de Jos, este foarte bine documentată la Medgidia — Satu Nou, unde ea constituie 42% din totalul vaselor ceramicii fine (pl. 2/10—14). Vasele bitronconice au o mare variabilitate de dimensiuni, înălțimea lor fiind cuprinsă între 8 cm. și 20 cm. Cele de dimensiuni mai mari reprezintă străchini adînci cu alură de castroane, iar cele mai mici cu înălțimea de pînă la 10 cm. sînt pahare. Grosimea pereților acestor vase este direct proporțională cu înălțimea lor. Profilul are forma unui „S” întors, partea superioară fiind mai mult sau mai puțin arcuită în interior. Buza nu este bine individualizată și la extremitatea ei se subțiază, întocmai ca la străchini. Diametrul fundului reprezintă mai puțin de jumătate din diametrul gurii.

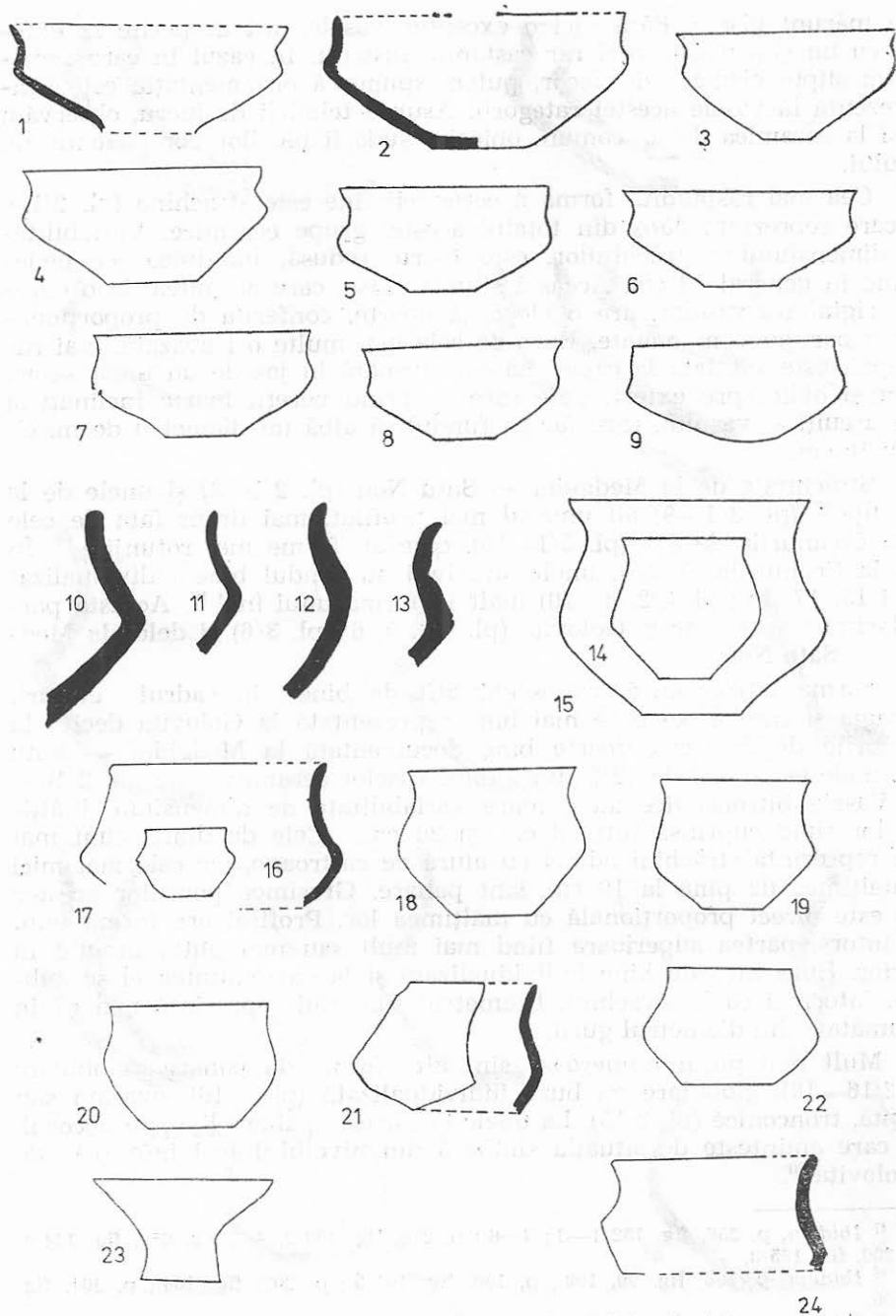
Mult mai puțin numeroase sînt alte forme de pahare : globulare (pl. 2/16—18), globulare cu buza individualizată (pl. 2/16), evazată sau dreaptă, tronconice (pl. 2/15). La unele din aceste pahare lipsește decorul, fapt care amintește de situația similară din nivelul 1 (cel inferior) de la Golovița²⁰.

¹⁷ *Ibidem*, p. 256, fig. 152/1—3 ; 4—6 ; p. 258, fig. 153/2, 4, 5 ; p. 259, fig. 154/4, p ; p. 260, fig. 155/3.

¹⁸ *Ibidem*, p. 198, fig. 99, 100 ; p. 199, fig. 101/5 ; p. 202, fig. 104 ; p. 204, fig. 105, 106.

¹⁹ *Ibidem*, p. 198, fig. 199/25, fig. 100/1—5 ; p. 199, fig. 101/6.

²⁰ *Ibidem*, p. 202, fig. 158/135.

Pl. 3. Ceramică fină de la Golovița.

Semnalăm apariția destul de frecventă a torților (în trei cazuri)²¹. Este vorba despre profilul aproape întreg al unei ceșcuțe cu tortiță suprainălțată, care are în partea superioară o prelungire și un fragment din partea superioară a unui vas, cu siluetă joasă acoperit cu barbotină fină, peste care s-au practicat linii incizate orizontale și verticale, ce se întretaie neregulat; sub gîtul cilindric vasul are două tortițe triunghiulare și două proeminențe dispuse față în față (în cruce). La toate acestea nu avem analogii în cadrul culturii Hamangia, dar astfel de analogii se pot face cu sudul Dunării²².

Unele fragmente de străchini și vase bitronconice sînt confecționate din pastă grosieră, pereții fiind mai groși, iar un fragment de strachină este decorat cu barbotină organizată în virci paralele. Din cîte știm, acestea sînt singurele descoperiri de acest gen din cadrul culturii Hamangia care și sub aspectul tehnicii de lucru și al ornamentării, indică un aspect mai vechi al acestei culturi.

În privința formelor ceramicii fine de la Medgidia — Satu Nou remarcăm bunele ei asemănări, chiar similitudini, cu o serie de forme de la Golovița. Așa cum am arătat, străchinile din așezarea noastră și unele de la Golovița, au bine individualizate părțile lor componente (buză, gît, corp), care, îmbinîndu-se, dau naștere unor unghiuri obtuze. Vasele bitronconice de diferite dimensiuni au o răspîndire apreciabilă în aceste așezări²³, pe cînd la Ceamurlia de Jos, forma bitronconică (este vorba de forma bitronconică clasică, cu cele două părți constitutive aproximativ egale) este rară. În această ultimă așezare vasele bitronconice au o formă mai rotunjită, cu partea inferioară mult mai mică decît cea superioară²⁴ (pl. 4/19, 20; pl. 5/11—14, 17—21).

Este de remarcat faptul că la Golovița apar străchini, de exemplu cele cu fund inelar, cu umărul ușor oblic și buza înaltă și mult evazată²⁵, precum și pahare (pl. 4/7—10), care fie că se întîlnesc și la Ceamurlia de Jos, fie că se leagă tipologic cu forme din această așezare. Aceste forme de la Golovița nu există în așezarea noastră, fapt care ne face să le plasăm în nivelul superior de la Golovița, corespunzător unei etape mai evolute a acestei așezări, etapă ce face trecerea la faza Ceamurlia. Ne rezumăm să semnalăm în acest sens, o întregă serie de pahare, cu siluetă înaltă (pl. 4/7—10) a căror evoluție începe la Golovița și se continuă, cunoscînd o mare înflorire, la Ceamurlia de Jos. În schimb, paharele din așezarea noastră, în afară de cele bitronconice, sînt puține la număr și au formă globulară sau tronconică, cu siluetă joasă. Aceste tipuri există la Golovița dar nu le întîlnim și la

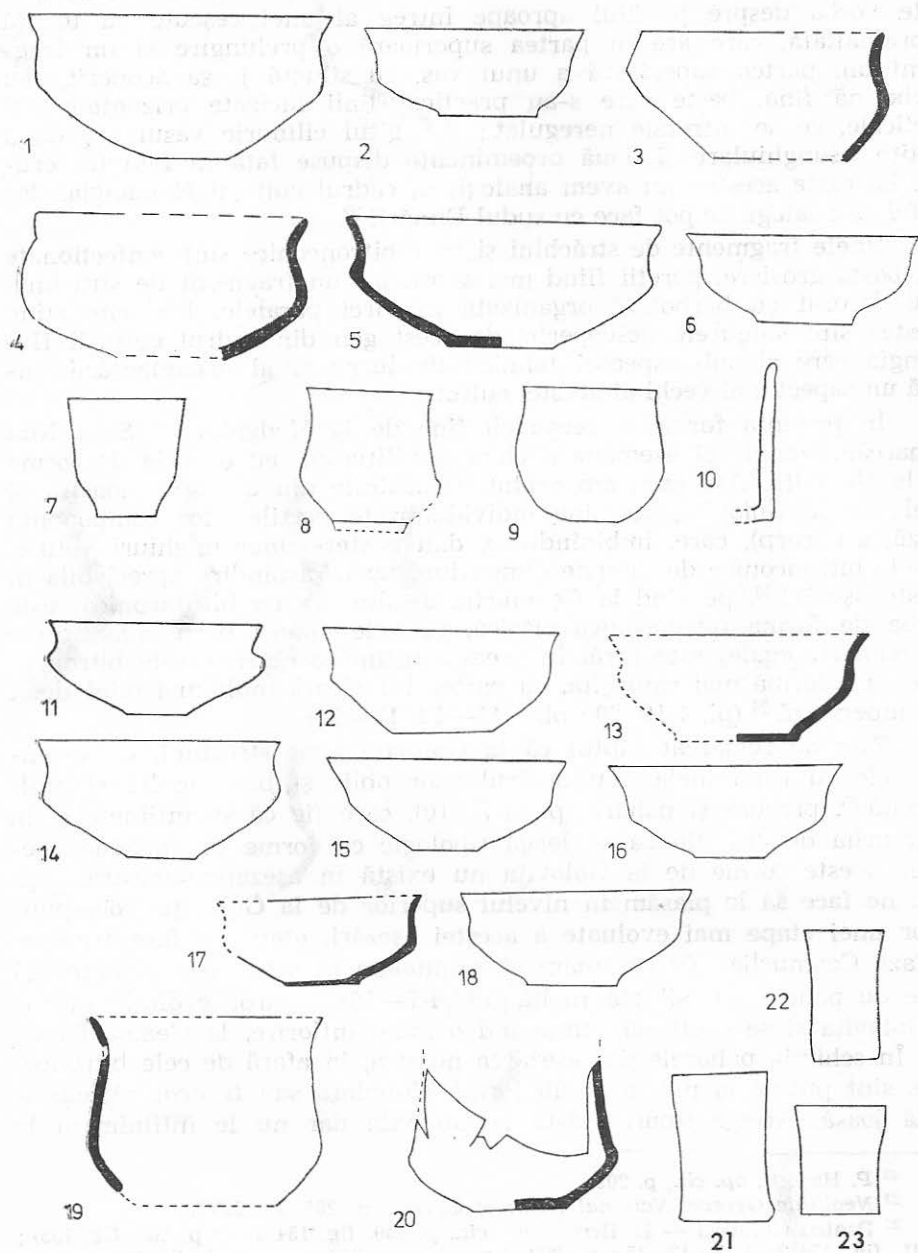
²¹ P. Hașotti, *op. cit.*, p. 209.

²² *Neolithic Greece, National Bank of Greece*, p. 295, Pl. XVI.

²³ Pentru Golovița — D. Berciu, *op. cit.*, p. 259, fig. 154/3, 7; p. 260, fig. 155); p. 201, fig. 156/3—5, 7—13, 15; p. 262, fig. 157; p. 263, fig. 158/1—3; p. 264, fig. 158/1, 3, 7.

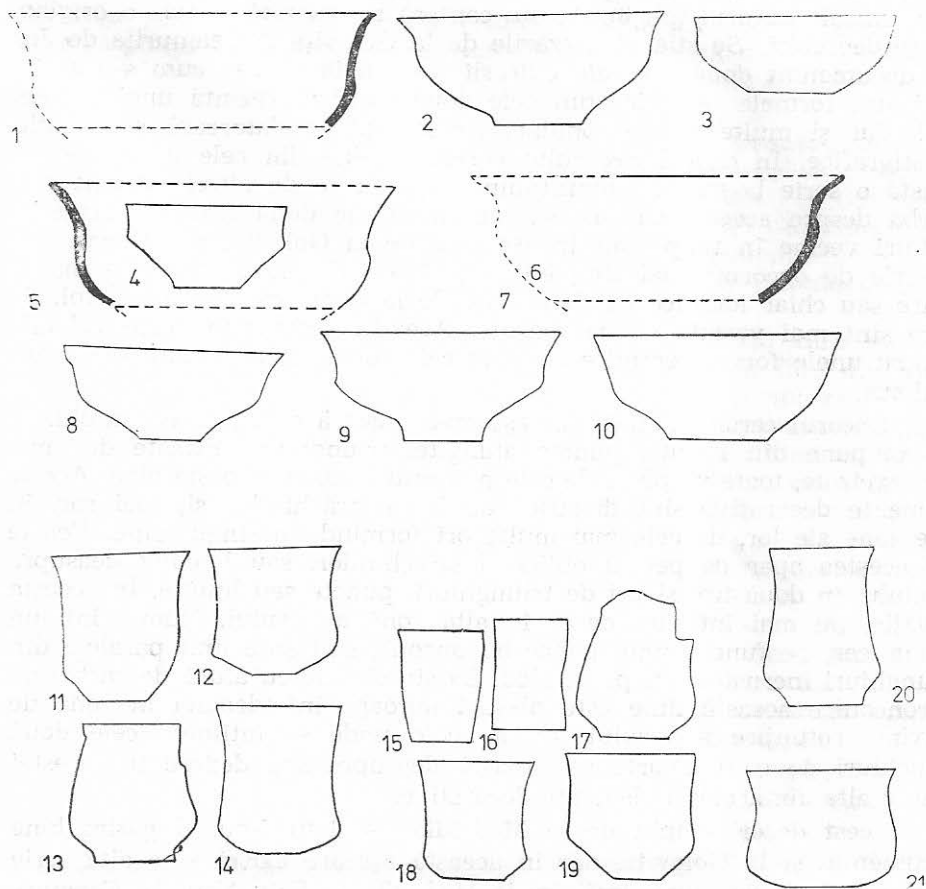
²⁴ *Ibidem*, p. 201, fig. 103/1; p. 203, fig. 106/1, 3.

²⁵ *Ibidem*, p. 256, fig. 152/1, 2; p. 257; p. 267, fig. 161/4.

Pl. 4/1—10. Ceramică fină de la Golovița.
 Pl. 4/11—23. Ceramică fină de la Ceamurlia de Jos.

Ceamurlia de Jos. Credem astfel că din paharele bitronconice a evoluat întreaga serie de pahare înalte, cu partea inferioară mai scundă, de la Ceamurlia de Jos²⁶ (pl. 5/11—21).

Pl. 5. Ceramică fină de la Ceamurlia de Jos.

La cele expuse mai sus, mai adăugăm faptul că procentul de pahare din totalul ceramicii fine, este mai mare la Ceamurlia de Jos decât la Golovița, iar la Medgidia — Satu Nou, acest procent pare a fi mai mic decât la Golovița. Acest lucru ar putea indica o creștere în timp a procentului și numărului tipurilor de pahare în cadrul culturii Hamangia.

Astfel stînd lucrurile, prin studiul comparativ și eliminatoriu al unor forme de ceramică fină de la Golovița, Ceamurlia de Jos, Medgi-

²⁶ *Ibidem*, p. 214, fig. 118, 119/3, 120/7, 8.

dia — Satu Nou, putem încadra ultima așezare, în mare, etapei corespunzătoare nivelului inferior de la Golovița.

Un element de o deosebită importanță în studiul ceramicii fine și al încadrării ei cronologice într-o anumită fază a culturii Hamangia, îl constituie decorul (pl. 6). Acesta conferă respectivei culturi o originalitate deosebită. Se știe că așezările de la Golovița și Ceamurlia de Jos, au documentat două faze ale culturii Hamangia și, așa cum s-a arătat mai sus, formele ceramice din cele două așezări prezintă unele deosebiri, dar și multe forme comune. Acest fapt se datorează și situației stratigrafice. În cadrul decorului ceramicii fine din cele două așezări, există o serie bogată de similitudini, fapt firesc de altfel întrucât este vorba despre aceeași cultură și, mai mult, de două faze ale aceleiași culturi vecine în timp. Dar în așezarea de la Golovița se observă atât o serie de decoruri mai simple²⁷, cât și o serie de decoruri asemănătoare sau chiar identice cu decorurile de la Ceamurlia de Jos²⁸ (pl. 6), care sînt mai variate și mai bogate. Această observație este valabilă pentru unele forme ceramice comune celor două așezări, cum s-a văzut mai sus.

Decorul ceramicii fine din așezarea noastră este relativ simplu. El se compune din liniuțe, puncte alungite, triunghiuri incizate dar mai ales excizate, toate umplute de cele mai multe ori cu o pastă albă. Aceste elemente decorative sînt dispuse sub buza străchinilor și, mai rar, în alte zone ale lor, de cele mai multe ori formînd un singur rînd. Foarte rar acestea apar pe pereții oblici ai străchinilor, sau imediat deasupra fundului în două-trei șiruri de triunghiuri, puncte sau liniuțe. În această situație, nu mai întîlnim decor în altă zonă a vasului. Numai într-un singur caz, pe fundul unui pahar bitronconic sînt șase linii paralele din triunghiuri încrustate cu pastă albă. La străchinile cu alură de castroane bitronconice această linie este plasată aproape întotdeauna în zona de maximă rotunjire a vasului (adică acolo unde se întîlnesc cele două trunchiuri de con). Foarte rar, există deasupra sau dedesubtul acestei linii, o alta din aceleași elemente decorative.

Acest decor simplu de la Medgidia — Satu Nou, îl găsim bine documentat și la Golovița, dar în această așezare există și o altă serie de decoruri pe care nu o întîlnim la Medgidia — Satu Nou. La Ceamurlia de Jos, decorurile fie că rămîn aceleași ca la Golovița, fie că evoluează spre forme mai complexe. Din studiul comparat al decorului ceramicii fine de la Golovița, Ceamurlia de Jos și Medgidia — Satu Nou, s-a observat o diversificare, o îmbogățire și o acuratețe mai mare a decorului la Ceamurlia de Jos față de Golovița și la Golovița față de Medgidia — Satu Nou, ceea ce ne duce la concluzia că decorul a evoluat de la forme mai simple la forme mai complexe.

²⁷ *Ibidem*, p. 256, fig. 152/2—5; p. 258, fig. 153/2—4; p. 260, fig. 155/3, 4; p. 263, fig. 158, etc.

²⁸ *Ibidem*, p. 255, fig. 151/6; p. 256, fig. 152/1; p. 258, fig. 153/1, 5; p. 259, fig. 154/5; p. 262, fig. 157/4, 6.

Dacă la Golovița întâlnim, este drept mai rar ca la Ceamurlia de Jos, benzi drepte sau meandrice în care sînt încadrate grupe de linii care formează alte benzi, triunghiuri, meandre etc., dispuse cît se poate de variat, la Ceamurlia de Jos ele sînt dominante, iar la Medgidia — Satu Nou practic inexistente. Se remarcă faptul că decorul meandric foarte răspîndit la Golovița, este înlocuit la Ceamurlia de Jos cu decorul spiralic care este mai complex²⁹ (Pl. 6). La ceramica fină de la Medgidia — Satu Nou, chiar și meandrul este rar.

Indicii de datare pot oferi liniuțele, punctele, triunghiurile, atît de des răspîndite în ceramica fină a culturii Hamangia. S-a observat că depărtarea mai mare între ele indică o fază mai veche ca și tehnica exciziei, care este mai răspîndită la Golovița decît la Ceamurlia de Jos³⁰. La Medgidia — Satu Nou există atît o mare distanță între elementele decorative cît și excizia fină din care ele mai întotdeauna au luat naștere.

La toate acestea mai adăugăm încă două observații care vin să întărească caracterul mai primitiv al decorului ceramicii fine din așezarea noastră. În primul rînd elementele de decor mai complexe — pli-seul și mai ales canelura care se pare că prezintă o dezvoltare graduală în timp, pe parcursul evoluției culturii Hamangia, culminînd la unele vase de la Mangalia și Limanu și care indică poate, cea mai nouă fază a acestei culturi — apar foarte rar la Medgidia — Satu Nou. Ne rezumăm a remarca prezența numai în două cazuri a canelurii. În al doilea rînd, în așezarea de la Medgidia — Satu Nou, la multe dintre străchini, care reprezintă 55% din totalul ceramicii fine, linia din triunghiuri, liniuțe sau puncte este înlocuită de o altă linie trasată cu un instrument bont, în același loc, sub buză. Acesta este un element de decor primitiv, grosolan și foarte simplu, pe care nu l-am mai întîlnit într-o altă așezare aparținînd acestei culturi, el indicînd după opinia noastră o etapă mai veche în evoluția comunităților Hamangia.

Fără să susținem o distincție netă între formele și motivele decorative aparținînd ceramicii fine din așezările culturii Hamangia, din studiul acestei ceramicii fine de la Medgidia — Satu Nou, Golovița și Ceamurlia de Jos, se poate avansa concluzia provizorie după care motivele decorative care nu le avem la Medgidia — Satu Nou și le avem în schimb la Golovița, aparțin ceramicii din nivelul superior de la Golovița. Această ceramică prezintă o serie de elemente comune cu ceramica de la Ceamurlia de Jos, care aparține după opinia noastră nivelului inferior de aici.

În privința sincronismului așezării de la Medgidia — Satu Nou, cu o altă cultură, subliniem că o serie de fragmente ceramice decorate cu triunghiuri încrustate cu alb (ceramica din categoria 1 c), amintesc de maniera de execuție a triunghiurilor din cadrul culturii Boian — faza Bolintineanu. În aceeași ordine de idei, amintim de un castronaș (I = 5,2 cm. ; D = 3,2 cm.), acoperit cu barbotină, peste care s-au aplicat

²⁹ *Ibidem*, p. 268.

³⁰ *Ibidem*, p. 271.

linii fine incizate. Vasul are asemănări tot în faza Bolintineanu a culturii Boian.

Concluzionînd, arătăm că din studiul comparat al ceramicii din așezările aparținînd culturii Hamangia de la Medgidia — Satu Nou, Golovița, Ceamurlia de Jos, reiese faptul că prima așezare este corespunzătoare în mare nivelului inferior de la Golovița, iar nivelul superior de la Golovița este urmat de nivelul inferior de la Ceamurlia de Jos, admițînd și faptul că, pentru o perioadă de timp, a fost un sincronism între cele două nivele.

Încadrarea cronologică de mai sus a așezării de la Medgidia — Satu Nou este susținută și de procentul foarte mare de microlite de aici — circa 90% —, care după cum se știe au avut o răspîndire mai mare la începutul multor culturi neolitice.

Bineînțeles, că toate aceste observații au un caracter provizoriu, de lucru, așteptînd ca viitoarele cercetări să ne aducă noi și mai clare elemente de periodizare și conținut ale culturii Hamangia.

Nu putem încheia fără a arăta că studiul ceramicii acestei culturi a demonstrat încă odată originea ei sudică.

CONSIDÉRATIONS SUR LA CÉRAMIQUE DE LA CULTURE DE HAMANGIA À LA LUMIÈRE DES DÉCOUVERTS DE MEDGIDIA — SATU NOU

Résumé

La céramique découverte dans l'habitat de Medgidia — Satu Nou appartenant à la culture de Hamangia présente un caractère unitaire. Elle été trouvée au seul niveau archéologique d'ici et se divise en deux grands groupes : 1) la céramique grossière d'usage commun ; 2) la céramique fine. A son tour, le premier groupe comprend trois subdivisions : a) céramique couverte de barbotine ; b. céramique grossière couverte de „slip“ poli ; c) céramique décorée de rangées de triangles incrustés de pâte blanche. Le vase le plus répandu dans le cadre de la céramique couverte de barbotine appartient au type en tronc de cône à parois arquées (pl. 1/1). La barbotine est appliquée en rayures parallèles et, surtout à la partie inférieure des vases, il y a des incisions formant des zigzags ou des lignes droites disposées dans différentes directions. Pour la deuxième subdivision du premier groupe, le vase caractéristique est piriforme, à col cylindrique dont le bord est évasé ; les parois fortement arquées commencent sous le col (pl. 1/5). Les vases décorés de rangées de triangles incrustés de pâte blanche ont, en général, une forme globulaire (pl. 1/6—7), mais on rencontre aussi des couvercles en forme de bonnet de fourrure (pl. 1/9, 10) et des vases-fruitières à pied vide à l'intérieur (pl. 1/8). En général, ces vases sont décorés de deux ou trois — plus rarement quatre ou cinq — rangées de triangles disposées dans différentes directions parallèles. Ce groupement de lignes peu nombreuses est à rencontrer également à Galovitza, pour qu'on ait, à Ceamurlia de Jos, un décor plus complexe (méandres et spirales) et plus soigneusement exécuté.

Le groupe de la céramique fine est l'élément principal qui nous offre le plus de données pour analyser et dater les habitats et les complexes appartenant à la culture de Hamangia.

Les écuelles de Medgidia — Satu Nou (pl. 2/1—3) et quelques unes de Golovitza (pl. 3/1—7) ont l'épaule plus profilée et plus droite par rapport à celles de Ceamurlia de Jos (pl. 4/11—18, pl. 5/1—10), qui ont des formes plus arrondies et, fréquemment, les fonds individualisés, contourés, formant par leur élévation une sorte d'anneau. La forme de double tronc de cône, classique (les deux troncs de cône étant approximativement égaux), est mieux représentée dans les deux habitats qu'à Ceamurlia, où celle forme, rencontrée maintenant surtout aux verres, devient plus arrondie et a la partie supérieure plus grande (pl. 5/11—21). D'autre part, dans le cadre des formes de la céramique fine de Golovitza, on rencontre une série de vases identiques ou se rapportant typologiquement fort bien aux vases de Ceamurlia de Jos, étant ainsi faite la transition aux formes de ce dernier habitat.

Pour ce qui est des décors de la céramique fine (pl. 6), l'auteur dit que, d'une part les objets de Medgidia — Satu Nou présentent un système décoratif plus simple et, d'autre part, à Golovitza et Ceamurlia de Jos il existe des décors plus riches, faits d'éléments décoratifs (triangles, petits segments de lignes, points), plus denses et plus régulièrement disposés et plus soigneusement exécutés. Mais sur les objets de Ceamurlia de Jos il existe une nouvelle série de décors, plus complexe qu'à Golovitza. Ce dernier habitat présente, par conséquent, autant des vases et décors rencontrés à Medgidia — Satu Nou qu'une autre série de vases aux formes et décors plus variés et évolués, du type de ceux de Ceamurlia de Jos.

À base de ces observations comparatives (qui se sont imposées à cause de la non-précision de l'appartenance des vestiges à un des deux niveaux de Golovitza et trois de Ceamurlia de Jos), l'auteur est arrivé à la conclusion que l'habitat de Medgidia — Satu Nou correspond, en lignes générales au niveau inférieur de Golovitza et le niveau supérieur du dernier habitat est suivi par — ou fait la transition au niveau inférieur de Ceamurlia de Jos. Est également admise la possibilité que, pour un bref laps de temps, le niveau supérieur de Golovitza et celui inférieur de Ceamurlia de Jos fussent synchroniques.

L'analyse de la céramique de Medgidia — Satu Nou a offert de nouveaux éléments faisant, une fois de plus, la preuve de l'origine sudique de la culture de Hamangia.